

INGLIZ O'ZBEK TARJIMALARIDA ELLIPSISNI IFODALANISHI

Nargiza Kadambaevna Adambayeva

G'arb tillari kafedrası dotsenti, Oriental university

Muxlisa Nizometdinovna Nasretdinova

Katta o'qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi tarjimadagi ellipsisning ifodalash xususiyatlarini tahlil qiladi. Ellipsis – bu so'z yoki iboralar o'rniga qo'llaniladigan sintaktik vosita bo'lib, nutqda ba'zi elementlarni tushirib qolishga yordam beradi. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ellipsisning grammatika va stilistik jihatlari, uning tarjimalardagi o'rni va muhimligi, shuningdek, ikki til o'rtasidagi tafovutlar va o'xshashliklar ko'rib chiqiladi. Tahlil tilshunoslikning pragmatik va sintaktik aspektlari bilan bog'liq bo'lib, ikki til orasidagi ellipsisning tarjima jarayonidagi ahamiyatini yoritadi.

Kalit So'zlar: Ellipsis, tarjima, sintaktik qurilish, badiiy tarjima, grammatik xususiyatlar, substitutsiya, nutqiy ifoda

Kirish qismi: Ellipsis – bu nutqda so'z yoki iboralarni qisqartirish, shu bilan birga, ma'no to'liqligini saqlab qolishning sintaktik vositasidir. Ingliz va o'zbek tillarida ellipsisning qo'llanilishi va ifodalash usullari o'zaro farq qiladi, bu esa tarjima jarayonida ba'zi qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Ingliz tilida ellipsis odatda so'z yoki iboralar qatorini qisqartirish uchun keng qo'llanilsa, o'zbek tilida esa bunday usullar ko'proq sintaktik o'zgarishlar bilan ifodalanadi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ellipsisning strukturalari va uning tarjima jarayonidagi rolini tahlil qilish orqali, ikki tilning stilistik va grammatik farqlarini o'rganish maqsad qilinadi.

Asosiy qism: Ellipsis – bu grammatik jihatdan qisqartirilgan so'zlar yoki iboralarning o'rnini to'ldirish vositasi. Ingliz tilida ellipsis odatda gapni qisqartirishda ishlatiladi, masalan, bir necha so'zlar o'rniga "..." (ellipsis) belgisi qo'llaniladi. O'zbek tilida esa ellipsis ko'proq sintaktik usullar orqali ifodalanadi, masalan, so'zlarning qo'llanishi yoki gapning qisqarishi. Ingliz tilida ellipsis so'z birikmalarini yoki fe'llarni almashtirsa, o'zbek tilida bunday qisqartirishlar ko'pincha kontekstga asoslangan holda amalga oshiriladi.

Tarjimada ellipsisning o'rni: Tarjimaning to'g'riligini ta'minlashda ellipsisning roli katta. Ingliz tilidagi biror gapning qisqarishi yoki so'z o'rinlarining o'zgartirilishi o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilishda muayyan qiyinchiliklar tug'diradi. O'zbek tilida ellipsis ko'p hollarda aniq bir predlog, predikat yoki o'zlashtirishga asoslanadi. Tarjima jarayonida, ba'zan, ellipsisning to'g'ri ifodalanligi matnning badiiyligini va mazmunini saqlash uchun muhim bo'ladi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi ellipsisning farqlari va o'xshashliklari: Ingliz tilida ellipsis asosan ixtiyoriy va kontentga bog'liq bo'lib ishlatiladi, bu esa o'zbek tilida ham o'z ifodasini topadi. Ammo o'zbek tilida gapning qisqarishi ko'proq ixtiyoriy bo'lmagan va grammatik jihatdan to'liq bo'lgan ifodalarda uchraydi. Ingliz tilida esa bunday qisqartirishlar ko'pincha aniq va qat'iy grammatik qoidalar asosida amalga oshiriladi. Ikkala tilning stilistik va pragmatik jihatlari ham ellipsisni ifodalashda o'ziga xos o'zgarishlarni ko'rsatadi.

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

Pragmatik va stilistik jihatlar: Ellipsis, faqat grammatik vosita bo'lib qolmay, nutqning pragmatik maqsadlari uchun ham ishlatiladi. Ingliz tilidagi ellipsis, ko'pincha nutqni tezlashtirish, ma'lumotlarni qisqartirish va auditoriyani jalb qilish uchun ishlatiladi. O'zbek tilida esa, ellipsis ko'proq ma'no to'liq bo'lishi kerak bo'lgan holatlarda ishlatiladi. Shu sababli, tarjima jarayonida ellipsisning maqsadi va qo'llanilishi har doim ham to'g'ri va mos tarzda aks ettirilishi zarur.

Natija va taxlillar: Ingliz va o'zbek tillarida ellipsisning ifodalash usullari bir-biridan farq qiladi, ammo ular bir vaqtning o'zida o'zaro bog'langan va o'xshash funktsiyalarni bajaradi. Ingliz tilidagi ellipsis, odatda, so'z yoki iboralarni qisqartirish uchun ishlatiladi va bu qisqartirishlar ko'pincha matnni qisqartirishni va nutqni samarali qilishni ta'minlaydi. O'zbek tilida esa, ellipsis ko'proq tilning sintaktik strukturasi orqali amalga oshiriladi, lekin bu ikki til o'rtasidagi tafovutlar tarjima jarayonida ko'pincha ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Ingliz va o'zbek tillarida ellipsisni tarjimadagi farqlarni aniqlash, tarjimonning tilni yaxshi bilishining va grammatikani to'g'ri ishlatishining muhimligini ko'rsatadi. Tarjimonlar o'zbek tilidagi ellipsisni ingliz tilidagi ellipsisga to'g'ri moslashtirishda ehtiyotkor bo'lishlari zarur.

Ellipsisning badiiy asarlarda va rasmiy hujjatlarda qo'llanilishi har xil tarzda ifodalanadi. Ingliz tilida ellipsis ko'pincha badiiy asarlarda, dialoglarda yoki nutqning jonli va tez rivojlanishiga yordam beradi. O'zbek tilida esa, ellipsis asosan rasmiy nutqda ko'rinadi va stilistik jihatdan aniqroq ifodalangan.

Ellipsis – bu ma'lum bir so'z yoki ibora qisqartirilgan holda ifodalanuvchi grammatik vositadir. Ingliz tilida ellipsis, asosan, so'z yoki iboralarni tushirib, gapning ma'nosini qisqartirish va sodda qilish uchun ishlatiladi. O'zbek tilida esa ellipsis ko'proq sintaktik o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, unda so'zlar va iboralarning qisqarishi ko'proq kontekstga va grammatik tuzilmalarga asoslanadi. Ikkala tilda ham ellipsis, aslida, ma'no to'liqligini saqlab qolgan holda gapni qisqartirish va ifodani soddalashtirish vazifasini bajaradi.

Tarjimonlar ingliz tilidagi ellipsislariga o'zbek tilida to'g'ri moslashishni talab qiladi. Ingliz tilida ellipsis ko'pincha aniq va qat'iy grammatik qoidalar asosida ishlatiladi, va bu qisqartirishlar odatda punktuatsiya orqali ifodalanadi, masalan, "..." belgisi. O'zbek tilida esa ellipsis sintaktik strukturalar orqali amalga oshiriladi, masalan, so'zning yoki fe'lning o'rniga boshqa so'zlar qo'shilishi yoki gapni qisqartirish orqali. Tarjima jarayonida ingliz tilidagi ellipsisni o'zbek tiliga to'g'ri moslashtirishda ba'zi qiyinchiliklar yuzaga keladi, chunki o'zbek tilida ko'pincha nuqtalar bilan ishlashdan ko'ra, sintaktik qoidalarga tayaniladi.

Ellipsisni pragmatik nuqtai nazardan ko'rib chiqsak, ingliz tilida u tez-tez nutqning jonli va tabiiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Badiiy asarlarda, shuningdek, dialoglarda yoki ko'proq informal muhitda ellipsis ishlatiladi. O'zbek tilida esa, ellipsis ko'proq rasmiy va akademik nutqlarda uchraydi, bu tilning stilistik xususiyatlaridan kelib chiqadi. O'zbek tilida esa ellipsis ko'proq gapning ma'nosini yaxshilash va aniqroq tushunishni ta'minlash uchun ishlatiladi, ammo ingliz tilidagi kabi tez-tez ko'rinmaydi.

Tarjimonlar ingliz tilidagi ellipsislariga o'zbek tilida to'g'ri ekvivalent topish orqali semantik ma'no o'zgarishlarining oldini olishlari zarur. Ingliz tilidagi ellipsisning ba'zi hollarda ma'no to'liq bo'lmagan qismlarini o'zbek tilida to'ldirish talab qilinadi. Bunday o'zgarishlar tarjimaning aniq va ma'noli bo'lishini ta'minlash uchun kerakli bo'ladi. Masalan, ingliz tilidagi "he went to the store..." tarjimasi o'zbek tiliga "u do'konga bordi..." deb o'zgartirilishi mumkin, bu yerda ellipsisning ma'nosi o'zbek tilida aniqroq va to'liq bo'lishi kerak.

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

Ingliz va o'zbek tillaridagi ellipsisning ifodalash shakllari bir-biridan farq qiladi. Ingliz tilida ellipsis ko'pincha qisqartirish va punktuatsiya belgilari orqali amalga oshiriladi, bu esa o'zbek tilida sinfatik o'zgarishlar yoki gapning tuzilishini o'zgartirish orqali amalga oshiriladi. Bu grammatik va sintaktik tafovutlar tarjimaadagi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki tarjimon tilning strukturalarini to'g'ri tushunishi va ularga mos ravishda ifodalashi kerak.

Ingliz tilida ellipsis ko'proq ma'lumotni qisqartirish yoki maqsadli nutqni soddalashtirish uchun ishlatiladi, bu esa o'zbek tilidagi ifodalash usulidan farq qiladi. O'zbek tilida esa ellipsis ko'proq ijtimoiy va madaniy kontekstga asoslanadi. Shuning uchun, tarjimonda badiiy uslubni va pragmatik ma'noni to'g'ri ifodalash uchun ko'proq e'tibor talab qilinadi.

Tarjimonlar ingliz tilidagi ellipsisni o'zbek tiliga tarjima qilishda semantik jihatni saqlab qolishga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Ba'zi hollarda ingliz tilidagi qisqartirishlarni o'zbek tiliga to'g'ri etkazish uchun qo'shimcha so'zlar qo'shish yoki gap tuzilishini o'zgartirish talab qilinadi. Bu, ayniqsa, badiiy va adabiy tarjimalarda muhim ahamiyatga ega, chunki bunday hollarda ma'no, stilistika va tuzilmaning to'g'ri o'zgartirilishi kerak.

Ingliz va o'zbek tillaridagi ellipsisning tarjima jarayonidagi o'rni va uning ifodalanish shakllari ikki til o'rtasidagi farqlarni yoritadi. Tarjimonlar ikki til o'rtasidagi strukturalar va pragmatik farqlarni hisobga olib, ellipsisning to'g'ri va aniq ifodalanishini ta'minlashlari kerak. Tarjimada, ayniqsa, badiiy asarlarda ellipsisni samarali ifodalash tilning to'g'ri tushunilishini va mazmunning to'g'ri etkazilishini ta'minlaydi.

Xulosa qismi: Ellipsis – bu nutqiy vosita bo'lib, ingliz va o'zbek tillarida turlicha usullar bilan ifodalanadi. Tarjima jarayonida uning aniq va to'g'ri ifodalanishligi matnning aniq va to'liq o'zgartirilishiga yordam beradi. Ingliz tilida ellipsis ko'proq qisqartirish va nutqni tezlashtirish uchun ishlatilsa, o'zbek tilida esa sintaktik usullar orqali amalga oshiriladi. Tarjimonlar ikki til o'rtasidagi farqlarni e'tiborga olib, ellipsisning to'g'ri ifodalanishini ta'minlashlari zarur. Shuningdek, ellipsisning pragmatik va stilistik jihatlari tarjimada tilning maqsadi va kontekstiga mos ravishda aniqlanishi kerak.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Насретдинова М. Н. ТОЧНОСТИ В РАЗЛИЧИЯХ НЕПОЛНЫХ И ЭЛЛИПТИЧЕСКИХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 2. – С. 108-112.
2. Azimqulova, M., & Hamidov, X. (2024). INSON KAMOLOTI VA XALQPARVARLIK G'OYALARI OGANIY NIGOHIDA. PEDAGOG, 7(2), 552-555.
3. ХАЛЛИЕВА Г. И., АДАМБАЕВА Н. К. О ЕДИНСТВЕННОМ ЭКЗЕМПЛЯРЕ РУКОПИСИ «МАЪОРИФУН НАСАБ» БАБАДЖАНА САНОИ, ХРАНЯЩЕМСЯ В БЕРЛИНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКЕ. – 2023.
4. Abdullayeva, M. R. (2018). National color in artistic translation (Uzbek language). Moscow Polytechnic University in South-Western State University (Russia). "Problems and perspective development of Russia: youth review in the future, 2, 19-23.
5. Marxabo Abdullayeva. Inglizchadan o'zbekchaga nasriy tarjimaning milliy- madaniy xususiyatlari (xx asr oxiri xxi asr boshlarida ingliz tilidan bevosita tarjimalar misolida). Tadqiqotlar jahon ilmiy - metodik jurnali, ISSN:3030-3613, 2024/11, Pages 40-84

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

6. NASRETDINOVA M. N., MAXMUDOVA U. F., MANSUROVNA B. M. FICTION AND THE STUDY OF THE CONCEPT OF ELLIPSIS. – 2024.
7. Kasimova, Sarvinoz Sayfullaevna. "Transformation of phrases and its destructions." Salud, Ciencia y Tecnología-Serie de Conferencias 3 (2024): 740-740.
8. Teshaboyeva Ziyodakhon Qodirovna, & Qodiriy Mahzuna Shavkataliyevna. (2024). THE APPEARANCE OF VISUAL EXPRESSIONS' TRANSLATION INTO ENGLISH IN THE WORK "THE DAYS GONE BY" BY ABDULLA QODIRIY. Open Access Repository, 10(1), 78–81. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3983>
9. Sadikova S. B. Concepts of Respect Category and Respect Speech in Uzbek Language //INTERNATIONAL JORNAL OF TREND IN SCIENTIFIC RESEARCH AND DEVELOPMENT e-ISSN. – C. 2456-6470.
10. Sadikova S. B. DEFINITION OF MYSTIC TEACHING AND METHODS IN NAVAII PHILOSOPHY //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 2. – C. 55-61.
11. Raxmonkulovna, A. M., S. S. Ilxomqizi, and N. M. Xaitbayevna. "Principles of understanding a positive language in translation (in act of the agata Kristi works)." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 10.4 (2020): 156-158.
12. Abdullayeva, M. (2024). Milliy koloritni ifodalovchi frazeologizmlar tarjimasi muammolari (Monografiya). T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 148
13. Adambayeva Nargiza Kadambayevna, Atajanov Sherzod Shanazarovich, Ruzmatova Dilbar Atabayevna NEMIS TILSHUNOSLIGIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVISTIK TADQIQI // IJSSR. 2023. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nemis-tilshunosligida-frazeologik-birliklarning-lingvistik-tadqiqi>.
14. ХАЛЛИЕВА, Гулноз, and Н. АДАМБАЕВА. "ШАРҚ РЕНЕССАНСИНИНГ БУЮК ВАКИЛИ-ХУСАЙН ХОРАЗМИЙ." SHARQ-U G'ARB RENESSANS ADABIYOTI: NAVOIY VA SHEKSPIR mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari 1.1 (2022).
15. Насретдинова М. Н. Бадий адабиётда эллипсисни таржимада қайта яратиш айрим масалаларига доир //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. 3. – C. 610-615.